

BRUCE ANDERVORT:

Wars of Imperial Conquest in Africa, 1830-1914. London: UCL Press, 1998.

HENRI L. WESSELING.

Divide y vencerás. El reparto de África (1880-1914). Barcelona: Península, 1999.

El punt de partida d'aquests dos llibres que em proposo comentar és la pregunta que els seus autors es plantegen com a introducció a la seva anàlisi: "¿Quines són les causes per les quals el 1876 més del 90% del continent africà estava governat pels seus habitants mentre que el 1914 les potències europees dominaven gairebé ja tot el territori?" Aquest punt en comú i els diferents punts de vista adoptats són bones raons per provar de contrastar el que ens aporten en una mateixa crítica.

El lector que fullegés aquests llibres podria pensar, en principi sense equivocar-se massa, que tots dos constitueixen una anàlisi des del punt de vista polític i de la història dels individus del procés de conquesta d'Àfrica pels europeus. El manual de Henri L. Wesseling, ja tot un clàssic, es basaria més en les relacions internacionals entre els països europeus a l'hora de "repartir-se" el continent, les expedicions prèvies a la conquesta i, marginalment, en assumptes militars i rendicions. En canvi, el llibre de Bruce Vandervort podria semblar un bon complement del primer en analitzar els aspectes militars de les accions bèl·liques més destacables i conegudes que els europeus dugueren a terme contra els africans.

En el cas del primer llibre que he citat, el lector no s'equivocaria massa. Es tracta d'una aproximació al repartiment d'Àfrica que en la introducció deixa de banda explícitament les consideracions socials i econòmiques que dugueren els europeus a instal·lar-se en el continent africà. Per tant, la base de la seva anàlisi situa els africans com a subjectes passius del conjunt de les relacions internacionals europees. L'autor clarifica que la seva postura valora la multiplicitat de motivacions europees (els anglesos estaven sobretot interessats a mantenir els punts estratègics de les rutes cap a l'Índia, és a dir, Ciutat del Cap i el Nil, els francesos volien recuperar la seva grandesa després de la derrota patida contra Alemanya, el Congo belga era una ambició fantasiosa del rei Leopold, etc.) i que no es poden traçar línies generals basades en creixement i beneficis econòmics (actitud que prendrien autors que veuen en l'imperialisme una estructura fèrria en la línia de D. K. Fieldhouse).

Des d'aquest punt de vista, per tant, ens trobem amb una narració àgil, didàctica i constructiva dels esdeveniments polítics que es produïen en els governs europeus a l'hora de decidir la sort de certs territoris, de la biografia dels individus més rellevants que van conduir el repartiment (amb anècdotes força curioses i realment divertides), de les circumstàncies en què es produïa l'establiment dels europeus en el territori i els conflictes originats amb els africans, etc. En aquest sentit, el llibre és perfecte per acudir-hi com a obra de consulta i el domini bibliogràfic i de les fonts de l'autor no es pot posar en dubte. Aquesta obra és de gran utilitat com a excel·lent manual polític del repartiment d'Àfrica.

No obstant això, la idea clau que el llibre presenta i que podria ser qüestionada és que intenta donar la impressió que cap govern europeu (especialment l'anglès) tenia una intenció decidida conscientment de conquerir Àfrica i que els disbarats, les ambicions i les utopies de certs militars, aventurers i expedicionaris van ser el que els acabaren portant a una implicació que no havien desitjat. Tot això, sense oblidar-ho, dins una creixent rivalitat entre els països europeus en l'àmbit de les relacions internacionals que haurien fet servir Àfrica com a laboratori o desfogament de les seves passions internes.

El llibre de Bruce Vandervort, en un principi, ens podria fer pensar que serveix com a comple-

ment d'un manual d'aquestes característiques, tot i que insistint en els aspectes militars i fins i tot en batalles menors. No és pas així: l'autor fa una professió de fe en el prefaci, segons la qual ell adopta el punt de vista de la "New Military History". Segons aquesta, la història militar no ha de basar-se en fets com els que acabem de comentar, sinó en tot el context social que envolta un conflicte bèl·lic. És a dir, en el cas africà, l'autor selecciona els conflictes que més rellevància han tingut basant-se en criteris històrics i en la repercussió que tingueren tant per a la opinió pública europea com per al desenvolupament posterior de les societats africanes. Després, els analitza constatant aquells aspectes que podrien remetre'ns a conceptes com els de moviments de resistència alliberadors, protonacionalisme africà, les peculiaritats d'alguns d'aquests resistents primigenis que després serien adoptades pels herois de les independències africanes, etc. Respecte a les causes de la invasió europea d'Àfrica, per tant, el llibre té moltes coses a aportar. Desmitifica la idea que en el fons els europeus vengueren perquè havien desenvolupat estructures socials, militars i de comunicacions més avançades que els africans. Així, ressalta la qualitat de la resistència militar africana, com alguns exèrcits havien estat capaços de desenvolupar sistemes defensius propis ben efectius (com els dels zulús contra els anglesos el 1879) o d'incorporar la tecnologia europea a la seva resistència (com els etiòps que vengueren els italians a la batalla d'Adowa el 1896). Es destaca la cohesió social que existia entre els pobles africans a causa de característiques com la religió adoptada (fos l'Islam l'animisme o el cristianisme) i certs aspectes que avui serien reivindicats com a autènticament "nacionals" (com és el cas de la llarga tradició d'independència basada en la cristiandat del regnat etiòp).

Les conclusions a què arriba, per tant, donen la volta a l'argumentació de Henri L. Wesseling. Segons Bruce Vandervort, els africans no serien pas l'apèndix dels problemes interns europeus, sinó que el seu desenvolupament econòmic, social i militar, aspecte aquest últim que podem considerar com la tesi del llibre de Bruce Vandervort, era prou considerable com per qüestionar la idea de la "inferioritat africana". Aquest autor ha escrit aquest llibre amb una relativa brevetat per la finalitat que té de presentar-se com a obra de síntesi. Tot i això fa servir una bibliografia extensíssima i molt ben detallada, fins i tot amb explicacions de les peculiaritats que posseeixen aquells llibres que l'autor vol destacar. I naturalment, cita a Henri L. Wesseling i en diu: "Manual més aviat passat de moda; anècdotes esplèndides." Aquest fet ens fa pensar en el seu caràcter innovador a l'hora de repensar la resistència africana a la conquesta europea. Podem així entendre-la com a element demostratiu d'una major complexitat social del que s'acostuma a suposar per a les societats africanes constituïdes durant els últims moments del període precolonial.

Finalment, vull reconèixer l'important valor que l'aproximació política i militar pot tenir per assumptes com el repartiment d'Àfrica i que tots dos llibres posseeixen tot i les crítiques rebudes. No és gens convenient oblidar el rerafons d'expansió econòmica que hi ha en aquest gran tema de discussió històrica, però és precisament el desenvolupament visible dels esdeveniments històrics el que ens pot portar a treure conclusions de gran rellevància sobre la consideració del concepte d'imperialisme com a una estructura sòlida que ha de ser objecte d'estudi històric.

OMAR RODRÍGUEZ ESTELLER